

TARKASTUSKERTOMUS

Kunta:	Helsinki
Kohde:	Puopuiston myllynpaikka
Laji:	kiinteä muinaisjäänös
Tyyppi:	työ- ja valmistuspaikat
Tyypin tarkenne:	vesimylly
Ajoitus:	historiallinen
Ajoitustarkenne:	keskiaikainen (?), 1500-luku, 1600-luku (?)
ETRS-TM35FIN	P: 6679421 I: 384869 Z: 19–20 m mpy Koordinaatit ja korkeus on määritelty Helsingin kaupungin kantakartalta.

Tarkastus 28.3.2024, Tarkastuskertomus 2.4.2024, Teemu Mökkönen

Tarkastus on tehty Museoviraston Kulttuuriympäristöpalvelut osaston *Suomen virtavesien kulttuuriperintö 2023–2024* hankkeessa. Tarkastuskertomus on jätetty Museoviraston arkistoon ja lähetetty tiedoksi Helsingin kaupunginmuseon arkeologeille.

Rakenteen kuvaus

Vesimyllyn jäänteet sijaitsevat Länsi-Pakilan etelärajalla Haaganpuron uoman länsirannalla heti Papinmäentien pohjoispuolella. Uoman itäreunalla ei ole havaittavissa mitään rakenteita. Kyseessä on entuudestaan tuntematon kohde.

Paikalla on uoman suuntainen pyöreistä ja lohkotuista luonnonkivistä suoraan linjaan ladottu kiveys (pituus 8,4 m, korkeus 2–3 kivekettä eli 50–60 cm). Kiveys on miltei nykyisen puron suuntainen ja sen korkeussijainti seuraa puron reunan topografiaa.

Kiveyksen eteläpää on noin 3 metrin päässä Papinmäentien sillasta. Kiveys päättyy sillan lähellä ”pieneen kuoppaan”, joten on mahdollista, että kiveyksen eteläpää on vaurioitunut myöhemmissä töissä. Kiveyksen pohjoispää vaikuttaa koskemattomalta. Täällä kiveys nähtävästi jatkuu maan ja kasvillisuuden peittämänä noin 90-asteen kulmassa poispäin puron uomasta. Tämä näkyy pinnan muodoissa noin 1½ metrin matkan.

Topografiaa seuraava kiveys on tulkittavissa myllynpaikan reunaltaan kivetyksi uomaksi. Osalla kiveyksestä on voinut olla merkitystä myös myllyrakennuksen perustana, mutta kiveys on kaikkiaan varmasti ollut myllyrakennusta laajempi.

Vesimylly on sijainnut puromyllyille tyypillisesti paikalla, jonka yläpuolella puro on laskenut peruskallion myötäisesti lyhyellä matkalla yli 2 metriä. Nykyisin myllyn yläpuolinen puro uoma on louhittuna kallioon 1,5–2 metrin syvyiseen kuiluun.

Rakentaminen myllynpaikan ympäristössä on alkanut 1900-luvun alussa. Myllyn jäänteet ovat sijainneet aiemmin viereisen v. 1910 rakennetun huvilan tontilla¹. Tontti oli alun perin laajempi ja puron uoma kulki tontin poikki. Historiallisten ilmakuvien perusteella (1930-luvulta alkaen) myllyn

¹ Huvilan nykyisen tontin kiinteistötunnus on 91-34-77-6.

paikka on kuitenkin pysynyt metsäisenä puronreunana, eikä kiveystä ole mahdollista liittää 1900-luvun tai 2000-luvun toimintaan.

AKDG7416:1. Myllyn kivityksi uomaksi tulkittu kiveys Haaganpuron länsirannalla. Vasemmalla etualalla kiveys katkeaa tavalla, joka viittaa kiveyksen vaurioitumiseen tai romahtamiseen. Pohjoiseen kiveys jatkuu vielä sen läpi kasvavasta koivusta edemmäs. Kuvattu kohti luodetta. Kuva: T. Mökkönen.

AKDG7416:2. Myllyn kivityksi uomaksi tulkittu kiveys Haaganpuron länsirannalla Papinmäentien sillan pohjoispuolella. Kiveys erottuu kuvassa uoman oikeanpuoleisella reunalla.

Kuvan oikeassa alareunassa näkyy myllyn vieressä kallioon louhitun uoman reuna. Taustalla Papinmäentien takana näkyy Pirkkolan asuinalue. Kuvattu kohti etelää. Kuva: T. Mökkönen.

AKDG7416:3. Kiveys koostuu 2–3 kiviterrasta ja sillä on korkeutta 50–60 cm. Suurin osa rakenteen kivistä on pyöreitä, joten kyseessä ei ole 1900-luvun alun kallion räjäytyksessä syntynyt kiviaines. Kuva: T. Mökkönen.

AKDG7416:3. Kiveys kuvattuna kohti lounasta Papinmäentien suuntaan. Kiveyksen pohjoispään kulma erottuu kuvassa selvästi. Kuva: T. Mökkönen.

Mylly ja uoma kartoissa

Myllynpaikka ei ole esitettyä yhdessäkään kartassa ja uoma on kuvattu kokonaisuudessaan vasta 1930-luvun kartassa. Vieressä sijainnut ”myllyn rajapaikka” (Kvarnrå) sen sijaan esiintyy alueen vanhimmasta kartasta (v. 1699) alkaen.

Haaganpuro virtaa pitkälti Helsingin Keskuspuistossa. Sen pääuoma alkaa pohjoisessa Kehä 1-tien pohjoispuolelta. Puron pohjoisin osuus virtaa asuinalueella Länsi-Pakilasta ja kulkee Papinmäen tien ali Pirkkolan Puropuistoon ja siitä edelleen Maunulan puolella takaisin Keskuspuistoon. Keskuspuistosta puro virtaa Etelä-Haagan kautta Pikku-Huopalahteen, jossa se laskee mereen. Puro on putkitettu mm. Länsi-Pakilan asuinalueella ja Hämeenlinnan väylän allittavalla osuudella (Etelä-Haaga).

Myllynpaikka sijaitsee neljän keskiaikaisen kylän (Pakila, Oulunkylä, Kaarela, Pikku-Huopalahti) yhteisen rajan läheisyydessä, aivan Pakilan ja Oulunkylän välisen rajalinjan tuntumassa. Alue on ollut ”takametsiä”.

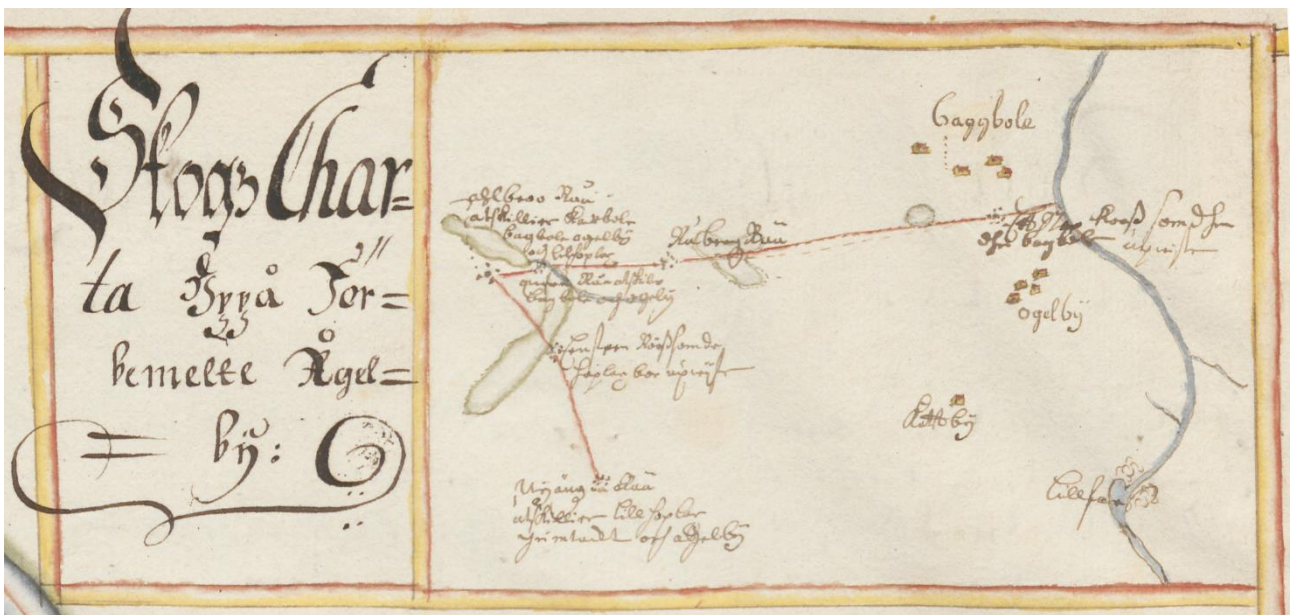
Puron pohjoisinta osaa kutsutaan tässä Pirkkolan haaraksi. Se on kuvattuna kokonaisuudessaan ensimmäistä kertaa vasta 1930-luvun topografikartoissa. Oulunkylän vanhimmassa peltoalueita

kuvaavassa kartassa vuodelta 1699² on mukana pienempi metsäaluetta kuvaava yleissilmäyskartta, jossa on kuvattuna Pakilan ja Oulunkylän välisen rajan poikki virtaava puro sinisenä uomana ja uoman vierellä sijainnut myllyn rajapaikka (quarn rån). Tämä on ensimmäinen karttakuva Pirkkolan haarasta. Varsinainen tiluskartta ei ulotu takametsiin.

1700-luvulla myös metsäalueet tulevat kartoituksen piiriin. Vaikka Haaganpuron Pirkkolan haaran alue on kuvattuna vuosien 1769–1776 välillä tehdyissä Pakilan ja Oulunkylän isojakokartoissa, puroa tai myllyä ei ole merkittynä karttoihin. Sen sijaan myllyn rajapaikka ja sen vierestä kulkeva Pikku-Huopalahden ja Pakilan kylien välinen tie löytyvät kartoista. Pakilan puolella myllyn rajapaikan pohjoispuolella on sijainnut myllysuu ja myllysuonniitty (Kvarnkärr ja Kvarskärrensäng). Myllynimistö löytyy myös Pakinkylän ja Oulunkylän vuoden 1751 rajankäyntikartalta.

Pelto- ja niittyalueiden puro on kuvattuna osittain Pirkkolan Puropuistosta pohjoiseen kuninkaankartastossa (1776–1805) ja maatalousalueiden osalta 1800-luvun kartoissa (Etelä-Kaarelan 1885 ja Pakinkylän 1901 isojakokartat, Senaatinkartasto 1871). Näissä kartoissa myllynpaikan pohjoispuolelle kuvattu uomasto ei kuitenkaan ylety myllynpaikalle, eikä yhdy Haaganpuron uomaan. Pirkkolan Puropuiston uoman osuus on kuvattuna vuoden 1699 metsäkartan jälkeen ensimmäistä kertaa Oulunkylän puolelta vuoden 1906 isojaon täydennyksen kartassa.

Pakilan puolen uoma, jossa mylly on sijainnut, on kuvattuna vuoden 1905 Osuuskunta Alun tonttien lohkomiskartalla.³ Siinä Puropuiston pohjoispuolen tonttialueiden uoma on esitetty katkoviivalla (rajapyykin 31 itä- ja pohjoispuolella) ja tonttialueilta ojittamalla siirrettävät uomat on esitetty sinisellä. Tässä vaiheessa Pakilan alueella toimi myös ojitusyhteisö (hankenimi oli ”Myllypurojojan perkaus”⁴), jonka toimesta puron uoma louhittiin noin kaksi metriä syvään uomaan myllyn pohjoispuoleiseen kallioon.

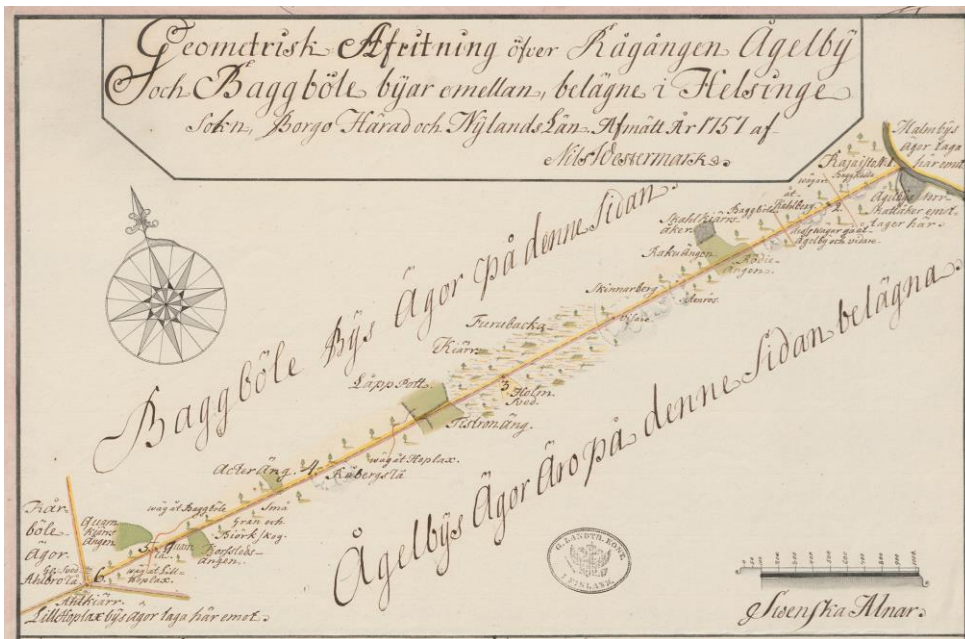
Vuoden 1699 Oulunkylän maanomistusta kuvaavan kartan yhteydessä on myös pienempi kartta, jossa hahmotellaan kylän metsäaluetta ja siihen liittyviä rajamerkkejä. Pirkkolan alueelle on kuvattu kaksi rajamerkkiä, niittyä ja puronuomaa. Kansallisarkisto, Maanmittauslaitoksen uudistusarkisto, MHA U B7Helsinki:21/1-2 Oulunkylä / Äggelby [1699].

² Kansallisarkisto, Maanmittauslaitoksen uudistusarkisto, MHA U B7Helsinki:21/1-2 Oulunkylä / Äggelby [1699].

³ Helsingin Kaupunginarkisto, Kiinteistövirasto kaupunkimittausosasto, Kartat ja piirustukset, ic:3, 270/3.

⁴ Ojitusyhteisöt kartalla © SYKE, ELY-keskukset 2023.

<https://www.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=e2ed85641789499c8b27d0d18bcc67f7>

Vuoden 1751 rajankäyntikartta tuntee Myllyniityn ja myllyn rajamerkin, mutta purosta ei ole mitään tietoa. Maanmittaushallituksen uudistusarkisto MHA U, B7Helsinki:21/4 Oulunkylä / Äggelby; Rajankäynti Oulunkylän-Pakilan kylien välillä (1751-1751).

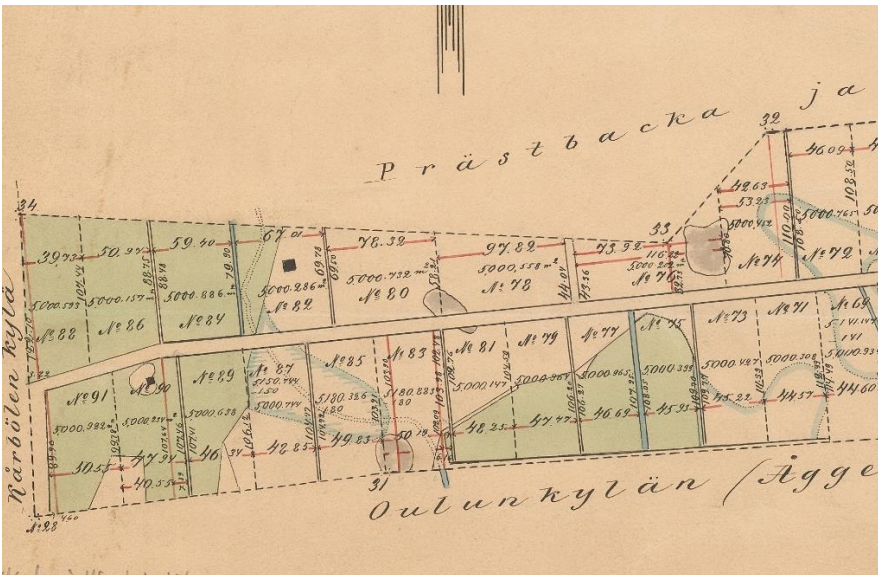

at skilliche större och smarre Stenar.
 5. Quarnvä, belägen på en flät bergshäll vid vägen som går emellan Baggböle och Lilltoplax, och bestod af 7 stycken Stenar af hvilka den största som låg öfverst, war til 2 Mansbördor stor, liggande vid en annan Sten som war 1 $\frac{1}{2}$ aln lång, 2 $\frac{1}{2}$ d^o bred och 1 $\frac{1}{2}$ aln hög.

1751 kartan osasuurennos ja selite. Myllynpaikka sijaitsee myllyn rajamerkin (nro 5) itäpuolella niityn pohjoispäässä Pakilan puolella.

Vuoden 1871 Senaatin kartaston kartassa puron uoma on kuvattuna vain niittyalueilla. Myllynpaikka on merkitty valkoisella x-merkillä.

Pakilan alueelle perustetun Osuuskunta Alun lohkomiskartta vuodelta 1905. Tonttialueilla alkuperäinen puron uoma on kuvattuna katkoviivalla Oulunkylän-sanan I-kirjaimen yläpuolella. Helsingin Kaupunginarkisto, Kiinteistövirasto kaupunkimittaosasto, Kartat ja piirustukset, ic:3, 270/3.

Myllyn ajoitus

Vuoden 1589 voutintilien perusteella sekä Pakilassa että Oulunkylässä oli kummassakin kylän talojen yhdessä omistama mylly.⁵ 1600- ja 1700-luvun kartoissa myllyjä ei ole merkittynä kummarkaan kylän alueelle. Näiden karttojen myllynimistön perusteella Oulunkylän vanha myllynpaikka on sijainnut Vantaanjokeen laskevan puron varrella (nykyistä Veräjänmäkeä). Pakilan (Pakinkylä, Baggböle) alueella myllynimistöä on vain Haaganpuron varrelta Pirkkolan haarasta.

Helsingin kuninkaankartano ja sen yhteydessä toiminut kruununmylly perustettiin 1550-luvulla. 1500-luvun lopulla jauhatusta ohjattiin kruunun tullimyllyihin ja 1610- ja 1620-luvuilla tullimyllyjen toimintaa haittaavat myllyt määrättiin poistettaviksi. Ottaen huomioon Pakilan kylän sijainti

⁵ Kansallisarkisto. Uudenmaan voutikuntien tilejä. Asiakirjat. 3442. Porvoon läänin myllyjen tarkastusluettelo (1589–1589).

Helsingin Vanhakaupunginkosken tullimyllyn läheisyydessä (matka linnuntietä noin 3 km), on mahdollista, että Puropuiston uoman myllyn käytön päätyminen liittyy tähän kehitykseen.

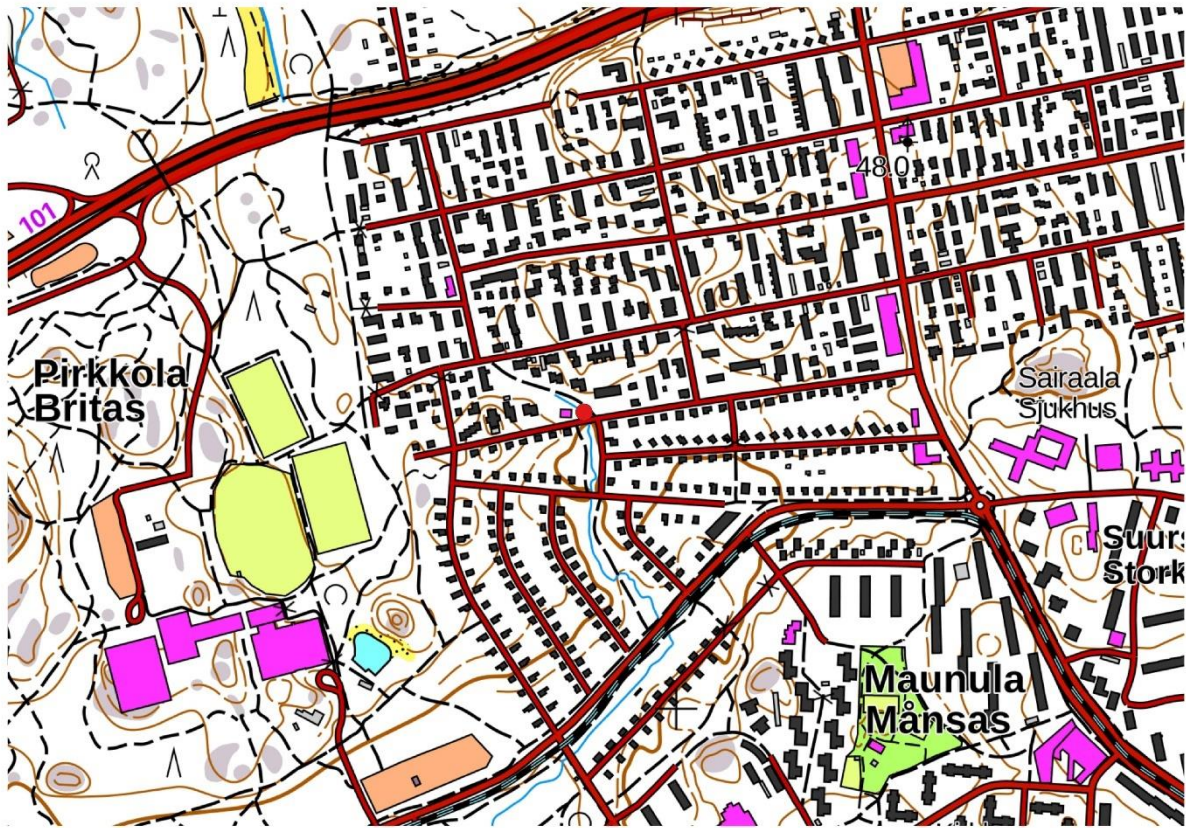
Koska myllyä ei ole merkittynä karttoihin, sen voi olettaa kartoituksia vanhemmaksi. Keskiaikaisen kylän myllynpaikka voi hyvin ajoittua myös keskiajalle. Puropuiston myllynpaikalla on todennäköisesti sijainnut Pakilan kylän mylly, jonka mahdollinen käyttöaika on ollut keskiajalta 1600-luvulle. Tyypiltään se on oletettavasti ollut jalkamylly.

Myllyn jäänteiden sijainnin määrittäminen

Myllyn jäänteiden sijainti on määritetty Helsingin kaupungin kantakartan avulla. Maastokartassa puron uoma on merkittynä todellisuudesta poikkeavalla tavalla, minkä takia todellisuudessa uoman länsirannalla sijaitsevan myllyn sijaintipiste menee maastokartalla uoman itärannalle (ks. Karttaliite). Helsingin kaupungin kantakarttapohjalla on esitettyä myös myllynpaikan sijainti aluerajauksena.

Yhteenveto

Puropuiston myllynpaikalla on sijainnut todennäköisesti Pakilan kylän mylly, joka mainitaan jo vuoden 1589 myllyluettelossa. Myllyä ei ole kuvattuna historiallisen ajan karttoihin, mikä viittaa sen ajoittumiseen niitä vanhemmaksi 1500–1600-luvuille. Keskiaikainen ajoitus on myös mahdollinen. Mylly on sijainnut ”takametsissä” sellaisen puron uoman varrella, joka ei näy kunnolla kartoilla ennen 1900-lukua. Myllynpaikan hylkääminen liittyy mahdollisesti 1500-luvun lopun ja 1600-luvun alun kehitykseen, jossa jauhatusta keskitettiin tullimyllyihin, jollainen oli kylän läheisyydessä Helsingin Vanhakaupunginkoskella.

HELSINKI PUROPUISTON MYLLY
Maastokartta © Maanmittauslaitos, mk 1:10 000

200 metriä

HELSINKI PUROPUISTON MYLLY
Kantakartta © Helsingin kaupunki, mk 1:1000

20 metriä

